УДК 347.635/637

Олена Анатоліївна Негода,
аспірант кафедри цивільного права та процесу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ ЯК «СЛАБКОЇ СТОРОНИ» ДОГОВІРНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Кожна особа незалежно від віку та майнового стану володіє певним майном, і дитина не є винятком. Як зазначається в юридичній літературі, «з точки зору правоволодіння, широти, обсягу та кількісного складу, здатність неповнолітніх мати майно на праві приватної власності нічим не відрізняється від такої ж здатності повнолітніх осіб. Тобто, неповнолітні є такими ж повноважними власниками, як і дорослі» [1, с. 9]. Отже, дитина виступає у цивільному обороті як рівноправний суб'єкт. Юридична рівність учасників цивільно-правових відносин є ознакою методу цивільно-правового регулювання.

Держава, визнаючи дитину рівноправним учасником цивільних правовідносин, зокрема й договірних, повинна передбачити й додаткові гарантії захисту її прав як «слабкої сторони» правовідношення. Реалізація захисту дитини як «слабкої сторони» договору вимагає відступлення від засади рівності учасників цивільних правовідносин та наданні дитині додаткових гарантій захисту її прав й забезпечення тим самим її юридичної рівності з іншими учасниками договірних відносин.

В юридичній літературі проблема захисту «слабкої сторони» у договірному правовідношенні розуміється як можливість окремих учасників майнового обороту впливати на формування зобов'язання, забезпечення його виконання тощо в силу різного професійного статусу, матеріального становища, а також інших обставин. Прикладом виступає договір банківського вкладу, за умовами якого банк має всі реальні можливості диктувати свою волю за договором банківського вкладу. Задача цивільного права полягає у «вирівнюванні» учасників майнового обороту шляхом встановлення для «слабкої сторони» зобов'язання особливих умов участі у договірних відносинах: пільгового порядку укладення, зміни чи розірвання договору, надання слабкій стороні у зобов'язанні додаткових прав та покладення на її контрагента додаткових обов'язків, посилення відповідальності іншої сторони зобов'язання за невиконання, обмеження відповідальності «слабкої сторони» [2, с. 793].

У цьому дослідженні захист дитини як «слабкої сторони» договірного зобов'язання розглядатиметься ще в іншому аспекті цієї проблеми, а саме як здійснення малолітньою та неповнолітньою особою захисту свого майнового права. Стаття 55 Конституції України передбачає юридичні гарантії правоздатності. Це, насамперед, право на звернення до суду, а після використання всіх національних засобів правового захисту – можливість звертатися за захистом своїх прав та свобод у відповідні міжнародні організації, членом або учасником яких є Україна, а також право на самозахист.

Проблема здійснення захисту прав малолітніх та неповнолітніх дітей має ряд аспектів. Насамперед слід відмітити, що процесуальна правосуб'єктність малолітніх та неповнолітніх осіб має пасивний характер, захист прав та законних інтересів цих осіб мають здійснювати батьки та інші законні представники. Згідно зі ст. 47 ЦПК України здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки у суді мають фізичні особи, які досягли повноліття. Неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої

© Негода О. А., 2018

обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. В той же час чинне законодавство встановлює правила диспозитивності при здійсненні права на захист. Відповідно до ст. 20 ЦК України право на захист особа здійснює на свій розсуд. Нездійснення особою права на захист не є підставою для припинення цивільного права, що порушене, крім випадків, встановлених законом. Отже, якщо уповноважені законом особи не звернуться до суду за захистом порушеного права дитини у передбачені законом строки позовної давності, це може бути перешкодою для реалізації права дитини отримати судовий захист.

Другий аспект цієї проблеми полягає у тому, що з аналізу судової практики вбачається, що права дітей порушуються саме діями батьків при укладенні правочинів щодо належного дитині майна, бездіяльністю органів опіки та піклування, тобто органів, на яких покладений обов'язок захисту прав дітей. Можна навести безліч прикладів ситуацій, коли між інтересами батьків та дитини є протиріччя. Найчастіше такі ситуації виникають при продажі нерухомого майна, права на яке має дитина. Батьки здійснюють продаж зазначеного майна, при цьому не повідомляють нотаріуса та набувача майна про те, що діти мають право проживання, непоодинокими є випадки приватизації нерухомого майна без врахування права дитини на приватизацію тощо. Фактично дитина лише після досягнення повноліття може захистити свої права, звернувшись з відповідним позовом до власних батьків.

Таким чином, можна стверджувати, що малолітні та неповнолітні особи фактично наділені меншими можливостями для реалізації захисту своїх порушених прав у судовому порядку, що ставить їх у «слабше» правове становище порівняно з іншими учасниками даних правовідносин.

Однієї з гарантій здійснення дитиною захисту порушених прав після досягнення нею повноліття є встановлення початку перебігу строку позовної давності для вимог щодо порушення цивільного права або інтересу неповнолітньої особи з дати повноліття. Відповідно до ч. 4 ст. 261 ЦК України у разі порушення цивільного права або інтересу неповнолітньої особи позовна давність починається від дня досягнення нею повноліття. З аналізу змісту ч. 4 ст. 261 ЦК України вбачається, що правило про початок перебігу строків позовної давності з настанням повноліття особи поширюється лише на неповнолітніх осіб, отже згадані положення до правовідносин за участі малолітніх осіб не можуть бути застосовані.

Такий підхід сприйнято й судовою практикою. Так, колегія суддів судової палати з розгляду цивільних справ Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ розглянула касаційну скаргу у справі про визнання недійсним та скасування наказу про приватизацію квартири й свідоцтва про право власності на квартиру, визнання договору міни та договору дарування недійсними, скасування реєстрації права власності. Частково задовольняючи позов, суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, виходив з того, що при здійсненні приватизації спірної квартири були порушені вимоги законодавства України та права дітей на участь в приватизації спірної квартири, що позбавило їх права на частку у праві власності на квартиру. У зв'язку з цим квартира не могла бути відчужена, а договір міни не відповідає ст. 203 ЦК України. Строк позовної давності не пропущено, оскільки спір стосується інтересів неповнолітньої особи (ч. 4 ст. 261 ЦК України). Колегія суддів не погодилась із зазначеними висновками судів, оскільки на момент виникнення спірних правовідносин, тобто на час приватизації квартири, дітям виповнилось 9 та 13 років відповідно. Згідно з ч. 2 ст. 6 СК України малолітньою

вважається дитина до досягнення нею 14 років, отже положення ч. 4 ст. 261 ЦК України не може бути застосоване до спірних правовідносин [3].

За загальним правилом у разі порушення прав малолітніх дітей, в інтересах малолітніх дітей за захистом їх порушених прав мають право звернутись їх батьки протягом трьохрічного строку позовної давності. Однак у реальному житті норма ч 4 ст. 261 ЦК України погіршує становище малолітніх осіб порівняно з неповнолітніми особами, порушується право на захист, як суб'єктивне право особи, що гарантується державою та здійснення якого відбувається за розсудом батьків (усиновлювачів) малолітньої дитини.

У цілому можна стверджувати, що положення чинного цивільного законодавства про застосування позовної давності у справах, стороною яких є дитина, потребують вдосконалення, зокрема в частині обчислення початку її перебігу. У зв'язку з чим пропонується внести зміни до ЦК України та частину четверту статті 261 Цивільного кодексу України викласти у такій редакції: «4. У разі порушення цивільного права або інтересу малолітньої чи неповнолітньої особи позовна давність починається від дня досягнення нею повноліття».

Список бібліографічних посилань

1. Кузнецова Л. Г., Шевченко Я. Н. Гражданско-правовое положение несовершеннолетних. М. : Юрид. лит., 1968. 136 с.

2. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. 2-е изд. М. : Статут, 2005. 842 с.

3. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справі від 1 липня 2015 року, судова справа № 6-12055св15 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/46045440 (дата звернення: 10.04.2018).

Одержано 07.04.2018

УДК 347.122(477)

Ксенія Романівна Петрофанова,
аспірант кафедри цивільного права № 1
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;
ORCID: http://orcid.org/0000-0003-0463-6033

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ ДОГОВОРУ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ

У зв'язку з поширенням розрахунків із використанням електронних грошей логічно постає питання про з'ясування правової природи зобов'язання, що випливає із використання електронних грошей. Підставою виникнення зобов'язання з випуску, переказу та погашення електронних грошей є договір, укладений між користувачами або торговцями, з однієї сторони, та емітентом з іншої про використання електронних грошей. Як юридичний факт договір є підставою виникнення договірного зобов'язання.

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (далі – ЦК України), як і інші нормативно-правові акти, не виділяє договірного інституту, який регулює випуск, переказ та погашення електронних грошей, що в свою чергу ускладнює цивільно-правову характеристику зазначеного договору з точки зору родової і видової класифікації. Договір, який регулює випуск, переказ та погашення електронних грошей непойменований. Необхідно

© Петрофанова К. Р., 2018